

A háromszori elzálogosítás problémáihoz a klasszikus római jogban — a Paul. D. 20, 4, 16, a Marci. D. 20, 4, 12, 8, valamint a Marci. D. 20, 4, 12, 9 elemzése**

I. Alapvetés

A római jogban meglehetősen komplikált tényállásokkal és bonyolult jogi problémákkal szembesülünk azokban az esetekben, amikor egy dolgon — akár azért, mert egy adós létesített több zálogjogot egy dolgon, akár pedig azért, mert esetleg különböző személyek létesítettek zálogjogot egyazon dolgon (pl. a dolog civiljogi tulajdonosa és bonitár tulajdonosa is, vagy éppen több különböző nemtulajdonos) — több zálogjog keletkezik.¹

A római jog forrásaiban olyan esetek is előfordulnak, amelyekben kifejezetten kettőnél több záloghitelező szerepel. Ilyen esetekben pedig különösen bonyolult jogi kérdések vetődnek fel; egyrészt olykor problematikus lehet a zálogjogi rangsor megállapítása, másrészt, ha a zálogjogban bekövetkező jogutódlás valamelyik esetével² kombinálódik az a helyzet,

* SIKLÓSI IVÁN adjunktus, PhD, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Római Jogi és Összehasonlító Jogtörténeti Tanszék. E-mail: ivan.siklosi@ajk.elte.hu

** A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ A dolog többszöri elzálogosításának római jogi kérdésköréhez ld. a téma gazdag szakirodalmából pl. J. MIQUEL: *El rango hipotecario en el derecho romano clásico*, Anuario de historia del derecho español 29 (1959), 229skk.; M. KASER: *Über mehrfache Verpfändung im römischen Recht*, in: Studi in onore di Giuseppe Grosso, I, Torino 1968, 27—76; A. BISCARDI: *Die mehrfache Verpfändung einer Sache vom attischen bis zum spätrömischen Recht*, SZ 86 (1969), 146—168 (Biscardi tanulmánya elsősorban az ókori görög jogra koncentrált, a többszöri elzálogosítás római jogi kérdéskörének általunk vizsgált aspektusai tekintetében így kevésbé releváns); B. SIRKS: *La pluralité des créanciers hypothécaires sans rang en droit romain classique et Paul. 5 « ad Plaut. » D. 20, 4, 13*, BIDR 89 (1986), 305—326; az újabb spanyol szakirodalomból L. M. ROBLES VELASCO: *La segunda hipoteca en el Derecho romano*, Revista crítica de derecho inmobiliario 668/2001, 2345skk.; L. BERNAD SEGARRA: *La pluralidad hipotecaria. Excepciones al principio de prioridad temporal en Derecho Romano y en el Derecho Civil español*, Madrid 2010; a római jogra nézve: 21skk. — A zálogjog római jogi kérdésköréhez ld. a téma rendkívül gazdag modern szakirodalmából pl. W. KUNKEL: *Hypothesen zur Geschichte des römischen Pfandrechts*, SZ 90 (1973), 150skk.; M. KASER: *Studien zum römischen Pfandrecht*, TR 44 (1976), 233—289; UŐ: *Studien zum römischen Pfandrecht II. „Actio pignoratitia“ und „actio fiduciae“*, TR 47 (1979), 319—345; UŐ: *Studien zum römischen Pfandrecht*, Napoli 1982; G. KRÄMER: *Das besitzlose Pfandrecht. Entwicklungen in der römischen Republik und im frühen Prinzipat*, Köln 2007; M. BRAUKMANN: *„Pignus.“ Das Pfandrecht unter dem Einfluß der vorklassischen und klassischen Tradition der römischen Rechtswissenschaft*, Göttingen 2008; az újabb hazai szakirodalomból POZSONYI N.: *Zálogpraxis az ókori Rómában*, PhD-értekezés, Szeged 2012 (= http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1641/1/Pozsonyi_Norbert_Ertekezés.pdf).

² A zálogjogban bekövetkező jogutódlás témaköre kapcsán a római jogban felmerülő tényállás-, ill. konstrukciócsoportok: 1. az új hitelező által történő hitelnyújtás az adós korábbi záloghitelezője követelésének kifizetése céljából, ugyanannak a dolognak a kölcsönt nyújtó hitelező részére zálogul történő lekötése mellett, mégpedig a korábbi záloghitelező helyén; 2. a zálogtárgy adós által történő eladása egy harmadik személynek, a hitelező hozzájárulása nélkül, vagy pedig a zálogtárgy adós általi eladása a rangsorban hátrább álló hitelezőnek, az első záloghitelező követelésének a vételárból történő kifizetése mellett, amikor is a vevő lesz a követelésében a vételárból kielégített záloghitelező „jogutódja”; 3. amikor az adós maga adta el ugyan a zálogtárgyat, ezt azonban a hitelező hozzájárulásával tette meg; a hitelező ebben az esetben zálogjogáról egyszersmind lemondott, a zálogjoga megszűnt, így az adós a zálogtárgyat zálogjogtól mentesen adta el; mindennek kompenzálása céljából viszont a megállapodás szerint a követelésében a vételárból kifizetett záloghitelező helyébe lép; 4. egy első ranghelyű zálogjoggal biztosított követelés *novatio*-ja, azzal a megállapodással, hogy az eredeti követelés biztosítására szolgáló zálogtárgynak immár az új követelést kell biztosítania; 5. ha ez a *ius offerendit* teljesen különböző eset: amikor a hátrább álló záloghitelező adásvételt köt a *pignus* tárgyában az első helyen álló hitelezővel; 6. amikor egy *fideiussor* lesz a zálogjog tekintetében jogutód. E teljes problémakör kifejtése önálló monográfiát igényelne. Ld. pl. H. DERNBURG: *Das Pfandrecht nach den Grundsätzen des heutigen römischen Rechts*, Leipzig 1864, 490skk.; M. KASER: *Das römische Privatrecht*, I, München 1971², 468; J. HAWELLEK: *Die*

amikor egyazon adósnak három záloghitelezője is van, igen komoly dogmatikai problémák is felvetődhetnek, ill. a *ius offerendi*³ gyakorlása is számos kérdést vet föl ilyen esetekben.

Az e vonatkozásban releváns fragmentumok közül tanulmányunkban csak három textussal kívánunk foglalkozni.

II. A Paul. D. 20, 4, 16 töredék elemzése

Az elsőként vizsgálni kívánt, Paulustól származó textus a szakirodalomban igen sokat elemzett és vitatott forrásszövegek közé tartozik. E viszonylag terjedelmes és a szakirodalomban sok fejtörést okozó fragmentum⁴ alaptényállása, ill. annak kiindulópontja szerint az adós ugyanazt a dolgot háromszor, három különböző személynek is elzálogosította:

Claudius Felix eundem fundum tribus obligaverat, Eutyichianae primum, deinde Turboni, tertio loco alii creditori: cum Eutyichiana de iure suo doceret, superata apud iudicem a tertio creditore non provocaverat: Turbo apud alium iudicem victus appellaverat: quaerebatur, utrum tertius creditor etiam Turbonem superare deberet, qui primam creditricem, an ea remota Turbo tertium excluderet. Plane cum tertius creditor primum de sua pecunia dimisit, in locum eius substituitur in ea quantitate, quam superiori exsolvit: fuerunt igitur qui dicerent hic quoque tertium creditorem potiore esse debere. Mihi nequaquam hoc iustum esse videbatur. Pone primam creditricem iudicio convenisse tertium creditorem et exceptione aliove quo modo a tertio superatam: numquid adversus Turbonem, qui secundo loco crediderat, tertius creditor, qui primam vicit, exceptione rei iudicatae uti potest? Aut contra si post primum iudicium, in quo prima creditrix superata est a tertio creditore, secundus creditor tertium optinuerit, poterit uti exceptione rei iudicatae adversus primam creditricem? Nullo modo, ut opinor. Igitur nec tertius creditor successit in eius locum quem exclusit, nec inter alios res iudicata alii prodesse aut nocere solet, sed sine praeiudicio prioris sententiae totum ius alii creditori integrum relinquitur. (Paul. D. 20, 4, 16)

A tényállást Paulus nagyon világosan ismerteti. Egy Claudius Felix nevű adós ugyanazt a telket három ízben is elzálogosította: először Eutyichiana, másodsor Turbo, a harmadik ranghelyen pedig egy további hitelező részére is.

Az Eutyichiana és a harmadik hitelező közötti perben (*actio Serviana*; más elnevezéssel: *hypothecaria*; a kereset pontos nevét a fragmentum nem adja meg, viszont teljesen egyértelmű, hogy erről a keresetről van szó) az első helyen álló záloghitelező, Eutyichiana (a felperes),⁵ mivel nem sikerül jogát (ranghelybeli elsőbbségét⁶) bebizonyítania,⁷ a perben

persönliche Surrogation, Tübingen 2010, 28; CHR. EMUNDS—J. D. HARKE: *Das „ius offerendi et succedendi“ des nachrangigen Pfandgläubigers*, in: J. D. Harke (hrsg.): *Facetten des römischen Pfandrechts. Studien zur Geschichte und Dogmatik des Privatrechts*, Berlin—Heidelberg 2015, 15skk.

³ A *ius offerendi* szintén önálló monográfiát megkívánó kérdésköréhez ld. — a fentiekben hivatkozott művek egy részében foglaltak mellett — pl. A. THON: *Das „ius offerendi“ des besseren Pfandgläubigers nach römischem Rechte: Eine civilistische Abhandlung geschrieben zur Erlangung der Erlaubniß an der Ruprecht-Carls-Universität zu Heidelberg Vorlesungen zu halten*, Heidelberg 1863 [reprint: 2010]; A. R. B. REGELY: *Das „ius offerendi“ in alter und neuer Zeit, unter Berücksichtigung der dasselbe betreffenden Bestimmungen des Entwurfs eines bürgerlichen Gesetzbuches für das deutsche Reich* [Diss. Berlin], 1893; F. SCHULZ: *Klagen-Zession im Interesse des Cessionars oder des Cedenten im klassischen römischen Recht*, SZ 27 (1906), 104skk.; A. D'ORS: *El „ius offerendi“ de „Tertius“*, in: *Studi in onore di Biondo Biondi*, I, Milano 1965, 213skk.; a legújabb német szakirodalomból pedig ld. EMUNDS—HARKE: *id. m.* 15—38.

⁴ E forrásszöveg nagyon mélyreható elemzését nyújtja a modern szakirodalomban R. BACKHAUS: *„Causa perplexus.“ Die Lösung in sich widersprüchlicher Rechtsfälle durch die klassische römische Jurisprudenz*, München 1981, 133skk.; újabban P. ZILLOTTO: *Effetti del giudicato rispetto ai terzi: due casi in materia di pegno*, Teoria e storia del diritto privato 7/2014 (= <http://www.teoriaestoriadeldirittoprivato.com/index.php?com=statics&option=index&cID=326>). További releváns szakirodalomra nézve ld. az e szerzők által hivatkozott irodalmat.

⁵ BACKHAUS: *id. m.* 135⁵⁰ kifejezetten rámutat arra, hogy a keresetet Eutyichiana indította meg „Tertius” ellen, és nem fordítva.

⁶ BACKHAUS: *id. m.* 135.

alulmaradt a harmadik záloghitelezővel (mint alperessel) szemben. Eutychiana nem fellebbezett az ítélet ellen.

Az időközben egy másik bíró előtt a Turbo és „Tertius” között lefolytatott pert (*actio Serviana*, amelynek felperese Turbo, mint a második ranghelyen álló záloghitelező, aki a zálogtárgy kiadása iránt⁸ perli a harmadik hitelezőt) Turbo is elveszítette; Turbo (Eutychianával ellentétben) viszont fellebbezett az ítélet ellen (*appellatio*),⁹ a jogvita tehát „másodfokon” folytatódik.

Paulusnak abban a kérdésben kell döntenie, hogy vajon a harmadik hitelezőnek — aki pert nyert az első hitelezővel szemben — Turbót is le kell-e győznie, vagy, miután a *creditor* (Eutychianát) már félreállította, vajon Turbót kell-e előnyben részesíteni a harmadik hitelezővel szemben. Másként fogalmazva: az a kérdés, hogy vajon a harmadik helyen álló hitelező a zálogjogok rangsorában előbbre került-e, mint Turbo, vagy pedig Turbo továbbra is „Tertius” előtt áll-e a rangsorban.

A per tehát másodfokon folytatódik a rangsorban második és a harmadik helyen álló hitelező között. Vajon milyen eredménnyel zárul a jogvita? Ki fogja megnyerni a pert? Az első helyen álló, a jogát bebizonyítani nem tudó záloghitelezővel szemben pert nyert, viszont az anyagi jogi értelemben csak a rangsor harmadik helyén álló záloghitelező („Tertius”), vagy pedig az anyagi jogi szempontból nála erősebb helyzetben lévő (a rangsor második helyén elhelyezkedő) Turbo? Igazi „nehéz jogi esettel” van dolgunk: a rangsor első helyén Eutychiana áll, aki jogilag elvileg elsőbbséget élvezne a többi záloghitelezővel szemben (ha erősebb jogosultságát bizonyítani tudta volna); a második helyen, „Tertius” előtt Turbo áll, aki „Tertius”-hoz képest van (anyagi jogi értelemben legalábbis) előnyösebb pozícióban; másfelől viszont „Tertius” a bírói ítélet folytán ténylegesen (eljárásjogi szempontból) kedvezőbb pozícióban van ahhoz az első hitelezőhöz képest, aki nem tudta jogát bebizonyítani, és ezért elveszítette a pert.¹⁰ Felhozhatja-e továbbá „Tertius” az ítélt dolog kifogását Turbóval szemben — egy olyan perre hivatkozva, amely nem közöttük, hanem az első és a harmadik helyen álló hitelező között folyt, és amit a „Tertius” meg is nyert?

Paulus a tényállás és a jogi probléma ismertetése után a *ius offerendi* konstrukciójáról értekezik. Az egyértelmű, hogy *ius offerendi* nem csupán a második, hanem a harmadik helyen álló hitelező is gyakorolhatja az első hitelező irányában. A konkrét esetben a *ius offerendi* gyakorlása „Tertius” vonatkozásában merül fel az első hitelező irányában. Ha a harmadik helyen álló hitelező az első helyen álló hitelező követelését kifizeti, „Tertius” Eutychiana helyére kerül, de csupán annak az összegnek az erejéig, amit neki „Tertius” kifizetett; e tekintetben tehát „Primus” „Tertius” helyére kerül, a zálogjog eladása esetén befolyt vételárból az eredetileg a „Primus”-t megillető követelést „Tertius” mindenképpen az első helyen, tehát Turbót megelőzően kielégíthetné, a *ius offerendi* gyakorlásának nyilvánvaló és egyértelmű jogkövetkezményeként. A konkrét esetben viszont a *ius offerendi* gyakorlása Turbo és „Tertius” viszonyában elvileg azt is eredményezhetné, hogy „Tertius” Turbo (a második hitelező) keresetével szemben *exceptio rei sibi ante pignoratiae utilis*¹¹ útján védekezhetne, tehát „Tertius” nyerné meg a pert, vagyis „Tertius” Turbo elé kerülne a rangsorban.

⁷ A szövegben olvasható „*doceret*” szóval kapcsolatban BACKHAUS: *id. m.* 135⁵² leszögezi, hogy ennek helyes fordítása: „beweisen wollte”.

⁸ Nem csupán az első, hanem a második ranghelyen álló hitelező is perelhet ugyanis *actio Serviana*val, vö. pl. Marc. D. 44, 2, 19: „*Duobus diversis temporibus eandem rem pignori dedit: agit posterior cum priore pignoratitia...*”; vö. BACKHAUS: *id. m.* 135⁵⁴.

⁹ A fellebbezésre tekintettel a magunk részéről úgy véljük, hogy itt nem formuláris, hanem *cognitiós* perről van szó; ld. másként BACKHAUS: *id. m.* 135⁵³.

¹⁰ Vö. BACKHAUS: *id. m.* 135.

¹¹ Ld. BACKHAUS: *id. m.* 136.

Amit viszont Paulus semmiképpen sem tart jogosnak. A *ius offerendit* gyakorló „Tertius” tehát Paulus szerint nem lesz erősebb pozícióban eredeti követelését is tekintve Turbóhoz képest. Paulus utal arra, miszerint voltak olyan jogtudósok, akik szerint a harmadik hitelezőt kell ilyen esetben erősebbnek tekinteni („*fuertunt igitur qui dicerent hic quoque tertium creditorem potiozem esse debere*”), ti. a második hitelezővel szemben. Nyilvánvaló tehát, hogy egy — Paulus korát megelőzően vitatott — kérdésről van szó ebben a fragmentumban;¹² a név szerint nem említett jogászok tehát a *ius offerendi* konstrukciójának, ill. az ennek körében érvényesülő szabályoknak az alapulvételével kívánták megoldani a jogesetben felmerült, korántsem egyszerű jogi problémát: e jogászok véleménye szerint „Tertius” saját eredeti követelése tekintetében is erősebbnek tekintendő, mint Turbo.

A jogtudós szerint azonban ez az álláspont semmi esetre sem tűnik jogosnak („*Mihi nequaquam hoc iustum esse videbatur.*”). Paulus ugyanis élesen elutasítja a *ius offerendi* keretében érvényesülő alapelvek analóg alkalmazását¹³ a konkrét tényállás alapján, tehát „Turbo” és „Tertius” viszonyában. Hiába gyakorolta „Tertius” a *ius offerendit* „Primus” irányában; ettől még saját eredeti követelésében „Tertius” továbbra is Turbo mögött fog maradni. Bizonyosan az a célkitűzés lebeghetett Paulus szeme előtt, hogy mindenképpen Turbót kívánta védelemben részesíteni a rangsorban hozzá képest eredetileg mindenképpen hátrább álló „Tertius”-hoz képest. Ezt pedig Paulus egy zseniális argumentáció keretében lefegyverzően meg is tudja indokolni.

Részletes indokolásában Paulus a következőkre mutat rá.

Tegyük fel — az első variációban —, hogy az első és a harmadik hitelező közötti pert az első hitelező egy kifogás folytán vagy bármilyen más módon elveszítette a harmadikkal szemben (a pert tehát valamilyen oknál fogva a harmadik hitelező nyerte meg). Kérdés, hogy a harmadik hitelező, aki az első hitelezővel szemben pernyertes lett, élhet-e az ítélt dolog kifogásával (*exceptio rei iudicatae*) azzal a Turbóval szemben, aki a második helyen hitelezett (a rangsor második helyén állt)? Vagyis ebben az első variációban az első ranghelyen álló Eutychiana a harmadik helyen álló záloghitelezőt perli a zálogtárgy kiadása iránt *actio Servianával*, azonban a perben alulmarad. Az a kérdés mármost, hogy a harmadik ranghelyen álló hitelező a második ranghelyen álló hitelező keresetével szemben felhozhatja-e az ítélt dolog kifogását? Paulus kizárja, hogy a harmadik hitelező érvényesíthesse az ítélt dolog kifogását (a korábban közötte és az első hitelező között lefolytatott per alapján hozott ítélet kifogását) a második hitelezővel szemben, abból a célból, hogy ezzel „megbénítsa” Turbo *actio hypothecariáját*.¹⁴

A második variációban pedig az képezi megfontolás tárgyát, ha az első ítélet után — amelyben az első hitelező (a felperes, Eutychiana) alulmaradt a harmadik hitelezővel szemben — a második és a harmadik hitelező közötti pert a második hitelező megnyeri, felhozhatja-e a második hitelező az ítélt dolog kifogását az első hitelezővel szemben? Ez a második esetvariáció, miként arra Backhaus kitűnő elemzése során nagyon világosan rámutat, az első esetvariációhoz képest tkp. nem hoz alapvetően újat.¹⁵ az első hitelező perli a harmadikat, a pert viszont elveszíti. Ezután pedig a második hitelező perli a harmadikat, és le is győzi őt. A kérdés az, hogy védekezhet-e a második hitelező az első hitelező keresetével szemben az ítélt dolog kifogásával? Paulus kizárja, hogy a második hitelező az ítélt dolog kifogásával (a második és a harmadik hitelező között lefolytatott per alapján hozott ítélet kifogásával) élhetne az első hitelezővel szemben.¹⁶ Ez a második esetvariáció egy hipotetikus lehetőség

¹² Vö. BACKHAUS: *id. m.* 136: „Die Entscheidung des Falles war kontrovers.”

¹³ Ld. BACKHAUS: *id. m.* 136.

¹⁴ Vö. ZILLOTTO: *id. m.*

¹⁵ BACKHAUS: *id. m.* 136.

¹⁶ Ld. ZILLOTTO: *id. m.*

csupán, az argumentáció részét képezi, és a döntés minél helytállóbb megalapozása szempontjából fontos.

Paulus zseniális döntése szerint tehát a harmadik hitelező nem kerül az első hitelező (akit legyőzött a perben) helyére (saját eredeti követelése tekintetében), mivel egy két személy között lefolytatott perben hozott jogerős ítélet nem szolgál sem egy harmadik személy hasznára, sem pedig kárára; az első ítélet megállapítása nélkül is a második hitelező (Turbo) teljes joga sértetlenül megmarad. A zálogjogok sorrendje tehát annyiban fennmarad, hogy „Tertius” a döntés értelmében Turbo előtt marad a zálogjogok rangsorában. A döntés nem töri át a *qui prior est tempore, potior est iure* elvét: „Tertius” saját eredeti követelését csak Turbo mögött elégítheti ki a zálogtárgy eladása következtében befolyt vételárból, ill. Turbo továbbra is erősebb pozícióban van „Tertius”-hoz képest — ha pedig „Tertius” a *ius offerendi* gyakorlása útján kielégítette „Primus” követelését, akkor csak annyiban kerül „Primus” helyére, amennyiben az ő követelését kifizette, saját eredeti követelésével ugyanakkor a második helyen álló záloghitelező mögött marad.

A textus csupán tömör és a *ius offerendi* témaköre kapcsán releváns kérdésekre koncentráló ismertetését adja Emunds és Harke, akik leszögezik, hogy ha ugyanazt a dolgot háromszor elzálogosítják, és a „Tertius” a „Primus” követelését kielégíti, ez nem érinti „Secundus” zálogjogát.¹⁷ Nem is kerül az első helyre — amit az első helyen álló zálogjog megszűnése esetén elvileg várható volt —, és „Tertius” sem szorítja őt ki ranghelyéről.¹⁸ „Tertius” kerül tehát „Primus” helyére, de csak annyiban, amennyiben az első helyen álló hitelező követelését kifizette;¹⁹ saját (eredeti) követelésével viszont „Secundus” mögött áll,²⁰ miként azt a német szerzőpáros helytállóan megállapítja.

III. A Marci. D. 20, 4, 12, 8 töredék elemzése

Szintén egy dolog három ízben történő elzálogosításáról van szó a következő, az előzőhöz képest nem kevésbé problematikus kérdéseket felvető Marcianus-szövegben is. A jogvita itt is a második és a harmadik záloghitelező között merül fel. A második hitelező részére azonban csak feltételes zálogalapítás történt; a harmadik hitelező részére viszont az adós már eleve zálogul lekötötte a telket. A szövegben említett harmadik hitelező így nem a zálogjogok sorrendjében is harmadik hitelezőt jelenti, hanem csupán az adós részére harmadízben kölcsönt nyújtó hitelezőt, aki viszont előbb szerzett ténylegesen is zálogjogot a telken, mint a második hitelező. Ez lesz végső soron a döntés egyik alapja is a konkrét tényállásbeli elemek alapján, mindazonáltal az állásfoglalás korántsem egyszerű ebben a jogi kérdésben sem; a most elemzésre kerülő fragmentum tekintetében is egy igazi „nehéz jogi esettel” állunk szemben:

A Titio mutuatus pactus est cum illo, ut ei praedium suum pignori hypothecaeve esset: deinde mutuatus est pecuniam a Maevio et pactus est cum eo, ut, si Titio desierit praedium teneri, ei teneatur: tertius deinde aliquis dat mutuam pecuniam tibi, ut Titio solveres, et paciscitur tecum, ut idem praedium ei pignori hypothecaeve sit et locum eius subeat: num hic medius tertio potior est, qui pactus est, ut Titio soluta pecunia impleatur condicio, et tertius de sua negligentia queri debeat? Sed tamen et hic tertius creditor secundo praeferendus est. (Marci. D. 20, 4, 12, 8)²¹

¹⁷ EMUNDS—HARKE: *id. m.* 36⁶².

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo.

²¹ E forrásszöveg elemzésére nézve ld. pl. KASER: *Über mehrfache Verpfändung* (id.), 61skk.

A tényállás kiindulópontja: az adós kölcsönt vett fel Titustól, egyszersmind megállapodva abban is, hogy az adós telke szolgál — *pignus* vagy *hypotheca* gyanánt — Titius követelésének biztosítékául.

Az adós ezután pénzkölcsönt vett fel Maeviustól, és megállapodott vele abban, hogy amennyiben Titius zálogjoga a telken megszűnne, úgy a telek Maevius részére fog zálogjogi biztosíték gyanánt szolgálni (feltételes zálogalapítással van tehát dolgunk az adós és a második hitelező között kötött megállapodásban). Maevius így egyelőre csupán kölcsönkövetelést szerzett az adóssal szemben — zálogjogot még nem, hiszen ahhoz arra van szükség, hogy a telek Titius részére megszűnjön zálogjog tárgyaként szolgálni.

Ezt követően pedig egy harmadik személy nyújt a forrásszöveg e részében „Tu”-nak nevezett személynek (aki ugyanaz az adós [az elzálogosított telek tulajdonosa], mint aki az első két hitelezőtől vett fel kölcsönt²²) pénzkölcsönt, mégpedig abból a célból, hogy az adós a Titius irányában fennálló pénztartozását kifizesse; a kölcsönt nyújtó „Tertius” és „Tu” megállapodnak abban, hogy ugyanaz a telek „Tertius” részére is elzálogosításra kerül,²³ valamint, hogy „Tertius” Titius helyére fog kerülni a rangsorban (persze nyilván csak akkor, ha az adós a pénzt Titiusnak ténylegesen ki is fizeti a „Tertius” által neki nyújtott hitelből). Ha erre sor kerülne, tehát Titius a rangsorból kiesne, a kölcsönt a Titius követelésének, ill. zálogjogának kiváltása iránt nyújtó „Tertius” vitán felül és teljesen problémamentesen az első ranghelyre, tehát Maevius elé kerülne — ha az adós és Maevius között korábban megkötött szerződés nem tartalmazott volna egy feltételes zálogalapítást, amelynek értelmében Maevius éppen akkor szerez zálogjogot az általa már korábban nyújtott kölcsön biztosítására, amikor Titius zálogjoga megszűnik.

Titius követelésének kielégítésével az ő zálogjoga biztosan megszűnik, vele tehát a továbbiakban már nem kell számolni. A jogvita így Maevius és „Tertius”, tehát a második és a harmadik hitelező között merül fel (viszont egészen másképpen, más elvi és tényállásbeli alapokon, mint amit fentebb, a Paul. D. 20, 4, 16 elemzése során láttunk).

Az az eldöntendő jogi kérdés mármost a fragmentumbeli tényállás alapján, hogy vajon a középső (*medius*, tehát a második) hitelező (vagyis Maevius) erősebb-e, mint „Tertius”, tehát azt a második hitelezőt kell-e a harmadikkal szemben preferálni, akivel (ti. a második hitelezővel) az adós abban állapodott meg, hogy a Titius irányában fennálló tartozás kifizetésével teljesül a feltétel (a zálogjog létrejöttének feltétele; ti. az adós és a Maevius közötti megállapodás [„*deinde mutuatus est pecuniam a Maevio et pactus est cum eo, ut, si Titio desierit praedium teneri, ei teneatur*”]) úgy szólt, hogy Maevius akkor szerez zálogjogot

²² Vö. pl. KASER: *Über mehrfache Verpfändung* (id.), 62.

²³ Itt tehát a kölcsönt az első hitelező követelésének kielégítése céljából az adósnak nyújtó új hitelező és az adós kifejezetten kikötik megállapodásukban, hogy ugyanazt a dolgot elzálogosítják, ami már korábban elzálogosításra került az első hitelező részére. Ezért itt a Paul. D. 20, 3, 3 („*Aristo Neratio Prisco scripsit: etiamsi ita contractum sit, ut antecedens dimitteretur, non aliter in ius pignoris succedet, nisi convenerit, ut sibi eadem res esset obligata: neque enim in ius primi succedere debet, qui ipse nihil convenit de pignore: quo casu emptoris causa melior efficitur. Denique si antiquior creditor de pignore vendendo cum debitore pactum interposuit, posterior autem creditor de distrahendo omisit non per oblivionem, sed cum hoc ageretur, ne posset vendere, videamus, an dici possit huc usque transire ad eum ius prioris, ut distrahere pignus huic liceat. Quod admittendum existimo: saepe enim quod quis ex sua persona non habet, hoc per extraneum habere potest.*”), ill. a C. 8, 18, 1 pr. („*Non omnimodo succedunt in locum hypothecarii creditoris hi, quorum pecunia ad creditorem transit. Hoc enim tunc observatur, cum is, qui pecuniam postea dat, sub hoc pacto credat, ut idem pignus ei obligetur et in locum eius succedat.*”) kapcsán felmerülő problémák nem is vetődnek fel; e szövegek tanúsága szerint a megállapodásban utalni kell magára a zálogjogra is, mert egyébként a zálogjogban nem következik be jogutódlás. A kölcsönt az első hitelező követelésének kiváltása (és az ő zálogjogi ranghelyének megszerzése) céljából nyújtó hitelezőhöz képest azonban ebben a tényállásban ott van egy másik személy: Maevius is. Itt tehát egészen más problémák merülnek fel, mint amiket a Paul. D. 20, 3, 3 elemzése során láthatunk; a Marci. D. 20, 4, 12, 8 alatt ismertetett jogesetben a második és a harmadik hitelező között kell döntenet, ti., hogy ki az erősebb. — A Paul. D. 20, 3, 3 alatt fölvetett forrásszövegre nézve ld. pl. A. MANIGK: *Zur Geschichte der römischen Hypothek*, Breslau 1904, 43skk., KASER: *Über mehrfache Verpfändung* (id.), 32sk.

a telken, ha Titius zálogjoga megszűnik; márpedig jelen esetben Titius zálogjoga valóban megszűnik, hiszen a „Tertius” által adott kölcsönből az adós kifizette a Titius irányában fennálló tartozást, tehát Maevius Titius helyén elvileg zálogjogot szerezhne)?

Vagyis Maevius-t kell-e előnyben részesíteni „Tertius”-hoz képest?

Marcianus úgy dönt, hogy nem; a harmadik hitelezőt kell előnyben részesíteni a második hitelezővel szemben.

Vagyis az első hitelező követelésének kielégítése céljából kölcsönt nyújtó harmadik hitelező előnyt élvez azzal a hitelezővel szemben, aki korábban olyan feltétellel kölcsönzött az adósnak, hogy akkor szerez zálogjogot a telken, ha az első hitelező zálogjoga megszűnik. Jelen esetben Titius zálogjoga valóban megszűnt; így korántsem könnyű állást foglalni abban a kérdésben, hogy melyik hitelezőt kell előnyben részesíteni. Az adós és a második hitelező között kötött megállapodás alapján ugyanis a harmadik hitelező akkor szerez zálogjogot, amikor Titius zálogjoga megszűnik; az adós és a harmadik hitelezővel kötött megállapodás alapján viszont a harmadik az első helyébe lép, ha az általa nyújtott kölcsön terhére az adós kifizeti az első hitelező követelését.

A döntés következménye pedig értelemszerűen az lesz egyrészt, hogy a második és a harmadik hitelező közti jogvitában a harmadik hitelező lesz az *actio Serviana* pernyertese; másrészt azt is, hogy a zálogtárgy mindenkivel szemben hatályos eladására „Tertius” lesz jogosult; a második hitelező pedig immár „Tertius”-szal szemben élhet a *ius offerendivel*. Maevius tehát csupán a második helyre kerül, „Tertius” mögé a zálogjogok rangsorában. Ulpianus szavait (más összefüggésből) kölcsönözve: „*Interdum posterior potior est priori...*” (Ulp. D. 20, 4, 5) itt nem is relevánsak, mert a harmadik hitelező ugyan később nyújtott hitelt az adósnak, mint a második, viszont a harmadiknak mégis előbb keletkezett zálogjoga, mint a másodiknak, és ezt — a zálogjogok tekintetében kétségtelenül jelen esetben is konstatalható időbeli elsőbbség elvén alapuló rangsort — Marcianus is fenntartja.²⁴

Kaser²⁵ a forrásszöveget a következőképpen értelmezi: Titius a tulajdonosnak kölcsönt adott, amelynek biztosítására egy telken zálogjogot szerzett. Majd Maevius is hitelezett a tulajdonosnak, külön megállapodással a zálogjog alapítására vonatkozóan. Majd egy harmadik hitelező adott kölcsönt a tulajdonosnak, hogy abból Titius követelését kielégítse, és az ő ranghelyére kerüljön. Egy értelmezési kérdésről van szó Kaser szerint: megelőzi-e Maevius a harmadik hitelezőt, mivelhogy a Maeviuszal kötött megállapodás szigorú, szó szerinti értelmezése esetén Titius a rangsorból kiesik, és ezzel a Maevius zálogjogának megszerzésére vonatkozó feltétel teljesül? Avagy a megállapodást tágabban és úgy kell-e értelmezni, hogy Maevius csak akkor váljon záloghitelezővé, amikor a korábbi zálogjog teljesen megszűnik; tehát nem akkor, amikor a harmadik hitelező Titius követelésének kielégítése céljából hitelt nyújt, és a megállapodás szerint az ő helyébe lép? Marcianus ez utóbbi értelmezést részesíti előnyben: a harmadik hitelező a második elé kerül.

Kaser mélyenszántó fejtegetése értelmében tehát az adós és Maevius közötti szerződés kétféle értelmezése is elképzelhető: 1. szűkebb értelmezés: Maevius akkor szerez zálogjogot, amikor Titius követelésének kielégítése céljából hitelt nyújt; 2. tágabb interpretáció: amikor a zálogjog megszűnik.

Titius zálogjoga többféle módon is megszűnhetne, így pl.: 1. ha Titius eladná a zálogtárgyat (erre viszont a fragmentum alapjául szolgáló esetben nem kerül sor, hiszen Titius követelése más módon: a harmadik hitelező által nyújtott kölcsönből nyert kielégítést); ilyen esetben Maevius csupán a vételárfölöslegből való részesedésre volna jogosult a befolyt vételárból; 2. ha egy, a rangsorban hátrább álló záloghitelező Titius követelését a *ius offerendi* útján kielégítené; a *ius offerendit* gyakorló hitelező ezzel megszerezné az eladás jogát, és ha el is adná a telket, akkor Maevius (aki Titius kiesésével ilyen esetben záloghitelezővé vált volna)

²⁴ KASER: *Über mehrfache Verpfändung* (id.), 63.

²⁵ KASER: *Über mehrfache Verpfändung* (id.), 62sk.

úgyszintén csak a *superfluumból* részesülhetne (viszont erről sincsen szó a konkrét tényállásban); 3. ha az adós adná el a zálogtárgyat, és az így kapott vételárból maga az adós elégítené ki Titius követelését; ilyenkor a zálogtárgy vevője kerülne Titius helyére, Maevius ebben az esetben is zálogjogot szerezne a telek fölött, de a vevő mögött (viszont ez is csak hipotetikus lehetőség, a fragmentumban erről nincs szó); 4. ha az adós nem a harmadik hitelező által neki nyújtott hitelből fizetné ki Titius követelését, hanem saját forrásból; ekkor Titius zálogjoga megszűnne, Maevius pedig az ő helyére kerülne a rangsorban (ez is csak hipotetikus lehetőség, mert a szöveg, mint láttuk, nem erről szól); 5. ha egy új hitelező által adott kölcsönből kerül kielégítésre Titius követelése; ez már nem hipotetikus variáció, hiszen a fragmentumban éppen erről az esetről van szó.

Mármost a konkrét szerződési kikötés nem azt tartalmazta, hogy Maevius csak úgy szerezhet zálogjogot a telken, ha az zálogjogtól mentessé válik, hanem úgy, hogy ha Titius zálogjoga megszűnne. Maevius viszont nyilván nem számolt azzal a lehetőséggel, hogy a telek időközben egy újabb hitelező („Tertius”) részére is elzálogosításra fog kerülni, aki korábban szerzett zálogjogot, mint Maevius, hiszen a Maevius részére történő zálogjog-alapítás feltételhez kötött volt csupán. Ezért kell „Tertius”-t előnyben részesíteni Maeviuszal szemben: „Tertius” korábban szerzett zálogjogot, így Titius helyére kerül a rangsorban, Maevius pedig csupán a második ranghelyre kerül most már megszerzett zálogjogával. Adódik persze számára az a lehetőség, hogy gyakorolja a *ius offerendit* „Tertius” irányában. Ha ezt nem teszi meg, akkor viszont marad a második helyen, „Tertius” után, a rangsorban.

IV. A Marci. D. 20, 4, 12, 9 töredék elemzése

A témakörünkben releváns harmadik szöveg is Marcianustól származik. Ebben a fragmentumban ugyan háromszor történő elzálogosításról van szó, viszont a tényállás más: az adós ugyanazokat a dolgokat zálogosította el „Primus” és „Secundus” részére, „Tertius” részére viszont más dolgokat. Így „Tertius” nem a „Secundus” mögött a rangsorban harmadik helyen álló záloghitelező, hanem egyszerűen csak egy harmadik hitelező, akinek az adós más dolgain áll fent zálogjoga, így nem tartozik bele abba a rangsorba, amelybe „Primus” és „Secundus”:

Si tertius creditor pignora sua distrahi permittit ad hoc, ut priori pecunia soluta in aliud pignus priori succedat, successurum eum Papinianus libro undecimo responsorum scripsit. Et omnino secundus creditor nihil aliud iuris habet, nisi ut solvat priori et loco eius succedat. (Marci. D. 20, 4, 12, 9)

Amennyiben egy harmadik hitelező („*tertius creditor*”) megengedi (jóváhagyja, hozzájárul ahhoz), hogy a neki elzálogosított dolgokat az adós eladja, abból a célból, hogy a korábbi hitelező irányában fennálló pénztartozás teljesítése után az első hitelező (egy másik, két hitelező részére is zálogjogi biztosítékul lekötött zálogtárgyon fennálló) zálogjoga tekintetében jogutód legyen (tehát egy másik zálogtárgy tekintetében az első helyen álló hitelező helyébe lépjen), Papinianus azt írta „*Responsorum libri*” c. művének 11. könyvében — Marcianus ismertetése szerint —, hogy „Tertius” az addig első helyen álló hitelező helyébe fog lépni (tehát az addigi első hitelező zálogjoga tekintetében jogutódlásra sor kerül). A második helyen álló záloghitelezőnek a forrásszöveg tanúsága szerint semmi más joga sincsen, mint hogy teljesítsen a korábbi hitelező részére (tehát gyakorolja a *ius offerendit* az új első záloghitelező irányában [amint azt a régi első záloghitelező irányában is gyakorolhatta volna]); ilyenkor a második helyen álló hitelező az ő helyébe lép.

A tényállás szerint tehát az első és a harmadik hitelező megegyeznek abban, hogy a zálogtárgy eladása lehetőségének biztosítását (és ezzel a harmadik hitelező eredeti

zálogjogának megszűnését²⁶) az első hitelező zálogjogában bekövetkező jogutódlással fogják kompenzálni, tehát annak a zálogjognak a tekintetében, amelynek jogosultja más zálogtárgyak vonatkozásában az az első hitelező, akinek követelése a vételárból kielégítésre kerül.²⁷

Miként Kaser megjegyzi, a tényállás a szöveg lerövidítése miatt homályos;²⁸ megfelelő értelmezéssel azonban álláspontunk szerint mégis nagyon világos tényállás és egy messzemenően logikus és adekvát döntés bontakozik ki előttünk.

A szöveget Kaser²⁹ a következőképpen ismerteti és értelmezi: a tulajdonos egy dolgot zálogba adott először „Primus”, majd pedig „Secundus” részére. Egy harmadik hitelező („Tertius”) megengedi, hogy az adós a neki elzálogosított zálogtárgyakat eladja, hogy az abból befolyó vételárból kielégítse a „Primus” követelését. Egyidejűleg megállapodnak a felek abban, is, hogy „Tertius” a „Primus” és a „Secundus” részére elzálogosított másik vagyontárgyon fennálló zálogjog („*aliud pignus*”) tekintetében a „Primus” követelésének kielégítésével az ő helyébe fog lépni (ti. „Tertius”). Ha a hitelező megengedte a tulajdonosnak a zálogtárgy eladását, úgy ő ezzel saját zálogjogáról is lemond. Kaser szerint ennek értelme nyilvánvalóan abban áll, hogy a tulajdonos a dolgot zálogjogtól mentesen adhassa el, és ezzel egy magasabb összegű vételárhoz juthasson hozzá, ami a záloghitelező követelésének kielégítését lehetővé teszi, vagy legalábbis megkönnyíti (ha a „Tertius” nem mond le ugyanis zálogjogáról — egészítsük ki Kaser szavait —, akkor az adós a zálogtárgyat csak zálogjoggal terhelve adhatja el, amiért így nyilván alacsonyabb összegű vételárat kaphatna annál, mint ha az adós a zálogtárgyat zálogjogtól mentesen adhatná el). Papinianus és Marcianus ebben az esetben Kaser szerint feltételezik, hogy az, miszerint „Tertius” engedélyt kap a zálogtárgy eladására — azzal a kikötéssel, hogy „Tertius” „Primus” helyére fog lépni — úgy tekintendő, mintha „Tertius” közvetlenül „Primus” részére fizetett volna. Az a pénz ugyanis, amit az adós „Primus”-nak kifizet, valójában „Tertius” vagyonából származik. Az ti., hogy „Tertius” a neki elzálogosított vagyontárgyak tekintetében zálogjogáról lemond, teszi az adós számára lehetővé, hogy az adós a „Tertius” részére korábban elzálogosított, a zálogjogról való lemondás miatt viszont immár zálogjogtól mentessé vált dolgok eladásából befolyó vételárból — az adós és a „Tertius” által kötött megállapodás szerint — a „Primus” követelését kielégítse. Ellentételezésképpen pedig „Tertius” „Primus” helyére kerül a rangsorban — tehát nem „Secundus” helyére. „Secundus” így marad korábbi ranghelyén, most már egy új hitelező, azaz „Tertius” mögött.

A konkrét jogvitában nyilván az a kérdés merülhetett fel, hogy vajon jogosult-e a zálogtárgy eladásával befolyt vételárból fennmaradt többletből részesedni a „Secundus” is — amennyiben a befolyt vételárból fölösleg maradna, tehát a befolyt vételár összege nagyobb lenne, mint amennyivel az adós az első hitelezőnek tartozott, vagyis amennyit az adós a befolyt vételárból „Primus”-nak kifizetett.

Mármost a konkrét esetben nem, hiszen a jogtudós egyértelműen leszögezi, hogy a második helyen álló hitelező a konkrét esetben csak a *ius offerendit* gyakorolhatja (pontosabban azt állapítja meg, hogy teljesítsen a *prior* részére, és az ő helyébe lépjen, ami tartalmilag a *ius offerendi* gyakorlását jelenti). A „Secundus”-nak ugyanis ebben az esetben,

²⁶ Vö. pl. Gai. D. 20, 6, 7 pr.: „*Si consensit venditioni creditor, liberatur hypotheca...*”; e nagyon világosan fogalmazó forrásszöveg tanúsága szerint, amennyiben a hitelező a zálogtárgy eladásához hozzájárult, a zálogjog megszűnik. Erre a szövegre és más, e tekintetben releváns szövegekre nézve ld. KASER: *Über mehrfache Verpfändung* (id.), 64¹²⁷.

²⁷ Vö. a régebbi irodalomból M. COLAMONICO—R. ZINGARELLI: *Le garanzie delle obbligazioni. Lezioni di diritto romano*, Napoli 1897, 262, ill. 388sk. E forrásszöveghez és az egész problémához ld. a spanyol szakirodalomból D’ORS: *id. m.* 220skk.; ld. még pl. KASER: *Über mehrfache Verpfändung* (id.), 63skk.; az újabb irodalomból ROBLES VELASCO: *id. m.* 2345skk. A fragmentumot EMUNDS—HARKE: *id. m.* 22²², ²³ csupán megemlítik, de nem foglalkoznak vele részletesebben.

²⁸ KASER: *Über mehrfache Verpfändung* (id.), 64sk.

²⁹ Uo.

az itt említett tényállásbeli feltételek fennforgása esetén nincsen más joga, mint a *ius offerendi* gyakorlása — így tehát a(z) összes záloghitelezővel szemben hatályosan gyakorolható) *ius vendendi* sem illeti meg őt.³⁰ Az eladási jogot az új első hitelező gyakorolhatja csupán; ha az új első hitelező eladná a zálogtárgyat, akkor már természetesen joga volna a „Secundus”-nak arra, hogy a *superfluumból* követelésének megfelelő mértékben részesedjen. A *secundus creditor* követelését biztosító zálogtárgy eladására azonban nem került sor, csak a zálogjog tekintetében, pontosabban az első helyen álló hitelező zálogjoga tekintetében bekövetkezett jogutódlásra. A korábban első helyen állt hitelező követelésének kifizetésére fordított vételár annak a zálogtárgynak az eladásából származott, amely felett a *secundus creditor* nem állt fenn zálogjoga, csak a *tertius creditor*-nak. Az eladásból befolyt vételárhoz tehát a második helyen álló hitelezőnek semmi köze sincsen, így a *superfluumból* ő nem részesedhet, az az adósé lesz. A *secundus creditor* saját korábbi ranghelyén marad — ebből fakadóan helyzetén úgy javíthat, hogy a *ius offerendit* az első helyre került új hitelező irányában gyakorolja, így pedig megszerezheti az eladási jogot. A hátrább álló záloghitelező ugyanis nem kerülhet hátrányosabb helyzetbe a zálogjogban történő jogutódlás folytán; ezért gyakorolhatja a *ius offerendit*, hiszen a „Tertius” jelen esetben egy olyan zálogtárgy vonatkozásában lépett a „Primus” helyére, amely „Secundus” részére is el volt zálogosítva — a *ius offerendi* gyakorlását tehát lehetővé kell tenni „Secundus” számára a most már az első helyre került „Tertius” irányában is. Ettől függetlenül viszont az ama zálogtárgyak eladásából befolyt vételárból, amelyek kizárólag „Tertius” részére lettek elzálogosítva, „Secundus” nem jogosult a *superfluumból* való részesedésre.

Ha az első helyre került új záloghitelező adná el a zálogtárgyat, akkor a *secundus creditor* természetesen már jogosult lenne a részesedésre a vételárfölöslegből, hiszen ilyenkor a neki is elzálogosított vagyontárgyak eladásáról volna szó. A csupán „Tertius” részére lekötött, a „Tertius” zálogjogról való lemondása miatt zálogjogtól mentessé vált vagyontárgy eladásából származó vételárból fennmaradó *superfluumból* viszont nem jogosult részesedni.³¹ A zálogjogban való jogutódlás témaköre szempontjából ez a fragmentum azért nagyon fontos, mert, mint láttuk, jelen esetben a „Tertius” a „Primus” jogutódja lesz a zálogjog tekintetében.

V. Zárógondolatok

A Marci. D. 20, 4, 12, 8 tényállásában, mint láttuk, a második hitelező részére történő zálogjog-alapítás feltételes, így a dolog tkp. csak kétszer kerül ténylegesen is elzálogosításra az ebben a szövegben foglalt tényállásban; a második hitelező csak akkor szerez zálogjogot, ha az első hitelező zálogjoga megszűnik (felfüggesztő feltétellel történő zálogalapítás), és a harmadik hitelező az első helyére kerül, a második hitelező zálogjoga ugyanis később

³⁰ KASER: *Über mehrfache Verpfändung* (id.), 65.

³¹ Mindebből viszont korántsem lehet levonni azt a következtetést, amit D'ORS: *id. m.* 215skk. fogalmazott meg, döntően éppen e forrásszöveg alapján, ti., hogy a rangsorban hátrább álló záloghitelező a *superfluumból* egyáltalán nem jogosult. Ezt a nézetet KASER: *Über mehrfache Verpfändung* (id.), 63skk. (ld. különösen: 65) is joggal bírálta. Marcianus ugyanis, mint láttuk, úgy fogalmaz ugyan, hogy a hátrább álló záloghitelezőnek semmi más joga sincsen, mint hogy a korábbi hitelező részére teljesítsen (tehát a *ius offerendit* gyakorolja), ebből viszont nem lehet arra következtetni, hogy a hátrább álló záloghitelező a zálogtárgy eladása folytán befolyó többletből sosem jogosult részesedni, hanem csupán arra, hogy a konkrét esetben nem — hiszen, mint láttuk, azokhoz a zálogtárgyakhoz, amelyeket az adós csupán „Tertius” részére kötött le zálogul, a második helyen álló hitelezőnek semmi köze sincsen. Ezért a csak „Tertius” részére elzálogosított dolgok eladásából befolyt vételárból fennmaradó fölöslegre nem jogosult a hátrább álló záloghitelező, nincsen általában is kizárva a *superfluumból* való részesedésből. Mivel a hátrább álló hitelező a konkrét esetben a *superfluumból* nem jogosult, ezért nincsen neki más lehetősége, más joga, mint hogy a *ius offerendivel* éljen. A konkrét esetben tehát valóban a *ius offerendi* képezi a hátrább álló záloghitelező zálogjogának tényleges tartalmát („el *ius offerendi* es el contenido actual de la segunda hipoteca”; D'ORS: *id. m.* 222), de ez nem azt jelenti, hogy sosem volna jogosult részesedni a *superfluumból*.

keletkezett, mint a harmadiké. Ebben a szövegben így egyszerre, egyidejűleg csak két zálogjog áll fent, a harmadik zálogalapítás feltételes csupán. A Marci. D. 20, 4, 12, 9 esetében ugyan három záloghitelezőről van szó a tényállásban, de a harmadik hitelező nem a rangsorban a másik kettő mögött álló hitelező, hanem egyszerűen egy harmadik hitelező, akinek követelése biztosítására más zálogtárgyak szolgálnak, mint a harmadik hitelező részére. A három fragmentum közül tehát valójában csupán a Paul. D. 20, 4, 16 esetében van szó arról, hogy ugyanaz a dolog háromszor is lekötetik zálogul három különböző hitelező részére úgy, hogy egyik zálogjog-alapítás sem feltételes.

E meglehetősen bonyolult tényállásokat tartalmazó és nehéz jogi kérdéseket felvető forrásszövegekben foglaltak akkor érthetőek meg igazán, ha tekintettel vagyunk a fragmentumok tágabb kontextusára: a többszöri elzálogosítás egész problémakörére, a *ius offerendi* meglehetősen vitatott tartalmú jogi konstrukciójára, valamint a zálogjogban történő jogutódlás egész kérdéskörére is. A fentebb vizsgált szövegekben ugyanis mintegy együtt csapódnak le mindazok a jogi problémák, amelyek ez utóbbi kérdésköröket már önmagukban véve is jellemzik.

A többszöri elzálogosítás problémakörével összefüggésben a kései klasszikus jogtudósok által ismertett zseniális döntések a iustinianusi kompilációba valószínűleg tartalmi értelemben legalábbis komolyabb módosítások nélkül kerülhettek be. A fentiekben ennek megfelelően interpolációkritikai megfontolásokat nem tettünk vizsgálatunk tárgyává.

Az egész kérdéskör mélyebb elemzése akár önálló monográfiát is megkívánhatna.

Zu den Problemen der Drittverpfändung im klassischen römischen Recht: Die Analyse der Fragmente Paul. D. 20, 4, 16, Marci. D. 20, 4, 12, 8 und Marci. D. 20, 4, 12, 9

von

IVÁN SIKLÓSI

(Zusammenfassung)

Um außerordentlich komplizierte Sachverhalte und schwere Rechtsfragen handelt es sich in denjenigen römischrechtlichen Quellen, in denen nicht nur zwei, sondern ausdrücklich drei Pfandgläubiger auftauchen. Die in dieser Hinsicht relevanten, dogmatisch ziemlich problematischen Digestenfragmente (Paul. D. 20, 4, 16; Marci. D. 20, 4, 12, 8; Marci. D. 20, 4, 12, 9) und deren komplexe Tatbestände und Rechtsprobleme sind in unserer Abhandlung ausgelegt worden.